

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA SAN’ATGA OID AFORIZMLAR TAHLILI

*Quvvatov Rahmatullo Hikmatullayevich, Termiz shahar 3-son
ixtisoslashtirilgan maktab o‘qituvchisi*

ANALYSIS OF APHORISMS ON ART IN ENGLISH AND UZBEKI

*Kuvvatov Rahmatullo Hikmatullayevych, Teacher of specialized
school №3 of Termiz city*

АНАЛИЗ АФОРИЗМОВ ОБ ИСКУССТВЕ НА АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ

*Кувватов Рахматулло Хикматуллаевич, учитель
специализированной школы №3 города Термез*

Annotatsiya: Aforizmlarning asosiy xususiyati hikmatli, tipik fikrning qisqacha badiiy ifodasi bo‘lib, unda tasvir emas, ifoda ma‘no yetakchisi hisoblanadi. Maqolada bir tomondan nutqdagi aforizmlarning sintaktik o‘ziga xosliklarini o‘rganishga qiziqish bildirilgan bo‘lsa, ikkinchi tomondan ingliz va o‘zbek tillari nutqidagi semantik xususiyatlari atroflicha tahlil qilingan. Tadqiqotning maqsadi – umumiy fikrlarni ifodalashning og‘zaki vositasi sifatida aforizmning pragmatik kvalifikatsiyasining tomonlari va differensial xususiyatlarini ibora (frazali matn) shaklida voqelikni universal umumlashtirishni aniqlash va tavsiflash.

Kalit so‘zlar: aforizm, ingliz aforizmlari, o‘zbek aforizmlari, madaniyat, maxsus omillar, vaqt tushunchalari

Abstract: The main feature of aphorisms is a brief artistic expression of a wise, typical thought, in which expression, not image, is the leader of meaning. On the one hand, the article is interested in studying the syntactic features of aphorisms in speech, and on the other hand, the semantic features in the speech of English and Uzbek languages are analyzed in detail. The purpose of the research is to identify and describe the universal generalization of reality in the form of a phrase (phrase text) and the aspects and differential features of the pragmatic qualification of aphorism as a verbal means of expressing general thoughts.

Key words: aphorism, english aphorisms, uzbek aphorisms, culture, special factors, notions of time

Аннотация: Основная особенность афоризмов — краткое художественное выражение мудрой, типичной мысли, в которой ведущим смыслом является выражение, а не образ. С одной стороны, статья заинтересована в изучении синтаксических особенностей афоризмов в речи, а с другой стороны, подробно анализируются семантические особенности в речи английского и узбекского языков. Цель исследования - выявить и описать универсальное обобщение действительности в форме словосочетания (фразового текста), а также аспекты и дифференциальные особенности прагматической квалификации афоризма как вербального средства выражения общих мыслей.

Ключевые слова: афоризм, английские афоризмы, узбекские афоризмы, культура, особые факторы, представления о времени.

<https://orcid.org/0000-0009-0714-1803>

e-mail:

Quvvatovr55@gmail.com

KIRISH. Aforizmlar – bu hayot, inson xatti-harakati yoki dunyo haqida umumiy haqiqat yoki tushunchani aks ettiruvchi ixcham va ko‘pincha aqlli bayonotlar hisoblanadi. Ular odatda qisqa, esda qolarli va donolikka to‘la bo‘ladi. Aforizmlar ko‘pincha yo‘l-yo‘riq berish, boshqa nuqtayi nazarni taklif qilish yoki qisqa va esda qolarli fikrni uyg‘otish uchun ishlatiladi. Ular asrlar davomida adabiyotda, falsafada va kundalik suhbatda mashhur ifoda shakli bo‘lib kelgan. Ma‘lumki, ingliz va o‘zbek tillarida aforizmlarni tavsiflash va tasniflash ham muhim ahamiyatga ega. “Aforizm” atamasi yunoncha “aforismos” – “umumiy haqiqatni o‘z ichiga olgan qisqa ibora” ma‘nosini anglatadi. Aforistik gaplar kundalik nutqimizda bo‘lgani kabi yozuvlarda ham keltiriladi. Ularda haqiqat borligi ularning umuminsoniy qabul qilinishiga sabab bo‘ladi. Maqollardan farqli o‘laroq, hikmatli so‘zlarning kelib chiqishi aniq shaxsga (yozuvchi, shoir, publitsist, faylasuf, olim, davlat arbobi va boshqalar) tegishli bo‘lib, o‘ziga xosligini saqlab qoladi. Ingliz va o‘zbek tillarida inson hayotidagi yutuq va yo‘qotishlarni ifodalovchi ko‘plab aforizmlar mavjudligini tushunish juda qiziq. Binobarin, ular tilshunos tadqiqotchilar e‘tibordan chetda qoldira olmaydigan lingvistik hodisaga aylandi.

TAHLIL VA NATIJALAR. Ingliz va o‘zbek tillaridagi aforizmlar bo‘yicha ko‘plab tadqiqotchilar tadqiqot olib borishgan. Ingliz aforizmlari uchun Teylor, Ridout va Uayting, Norrik, Kollis, Galperin va boshqa ko‘plab olimlar bu sohaga katta hissa qo‘shdilar. Biroq, turli yondashuv va maqsadlardan kelib chiqqan holda, ularning nashrlarida aforizmlarning u yoki bu tomoniga e‘tibor qaratiladi. Umuman olganda, ushbu tilshunoslar bizga tilni qo‘llashda qanday o‘rganish haqida nazariy asoslar haqida umumiy ma‘lumot beradi. O‘zbek aforizmshunosligi nuqtayi nazaridan, aforizm bilan bog‘liq bo‘lgan ba‘zi puxta asarlar ushbu sohani bilishga hissa qo‘shgan va bu borada iboralar va aforizmlar o‘rtasidagi farq ikki mezon: mazmun va grammatik tuzilmalar, mualliflar tomonidan to‘plangan aforizmlar asosida tilga olinadi. Ingliz tilidagi umumiy aforizmlar va o‘zbekcha muqobillarini tuzdim va bu materiallar menga ushbu tadqiqotda katta yordam berdi. Bundan tashqari, hozirgi kunga qadar ko‘plab o‘zbeklar tomonidan yozilgan ingliz tilidagi aforizmlar

bo‘yicha magistrlik dissertatsiyalari mavjud. Yuqorida keltirilgan tadqiqotlarni o‘rganib chiqsak, ingliz tiliga nisbatan o‘zbek tilida foyda va zararga oid aforizmlarning lingvistik xususiyatlari bo‘yicha hozirgacha deyarli tadqiqot olib borilmaganini ko‘rish mumkin.

Ingliz va o‘zbek madaniyatida aforizmlar madaniy donolik, axloqiy saboqlar va jamiyat qadriyatlarini ombori bo‘lib xizmat qiladi. Ular ushbu madaniyatlarning o‘ziga xos tarixiy, adabiy va ijtimoiy kontekstlarini aks ettirib, tegishli jamiyatlarning madaniy tuzilishi, hazil-mutoyiba, donolik va jamoaviy bilimlar haqida tushuncha beradi. Quyida turli tematik toifadagi aforizmlarga misollar keltirilgan: Donolik va bilim: “The only true wisdom is in knowing you know nothing” (english). “Ilmning asli qalbdadir” (The essence of knowledge is in the heart) (uzbek). Axloq va fazilatlar: “Actions speak louder than words” (english) –

(Harakatlar so‘zlardan ko‘ra balandroq gapiradi). (Faith is like a double-edged sword) (uzbek). Vaqt va imkoniyat: “Strike while the iron is hot” (english). “Vaqtida kelgan bo‘lsin, vaqtida ketgan bo‘lsin” (May you come on time, may your time pass) (uzbek). Bu misollar ingliz va o‘zbek tillaridagi katta aforizmlar to‘plamining faqat bir qismini tashkil etadi. Har bir aforizm hayotning turli jabhalari, inson tabiati va madaniy qadriyatlarga oid qisqa va esda qolarli tushunchalarni taqdim etuvchi muayyan mavzu yoki xabarni qamrab oladi. Adabiyotda ingliz va o‘zbek aforizmlari ko‘p uchraydi. Adabiyotda qo‘llaniladigan ko‘plab aforizmlar adabiy qo‘llanishini yo‘qotib, ular paydo bo‘lgan asardan tashqari o‘z ma‘nosida ham dolzarb bo‘lib qoladi. Shekspir o‘z asarlarida aforizmlardan foydalangan. Ko‘p aforizmlardan foydalanish uning o‘tkir idroki va mulohazasidan dalolat beradi. Quyida ba‘zi misollar keltirilgan: Having nothing, nothing can he lose. (Henry VI) Life is a tale told by an idiot-full of sound and fury, signifying nothing. (Macbeth) Lord, what fools these mortals be! (A Midsummer Night’s Dream) Hikmatli so‘zlarni mustaqil ilmiy janrlarda ham, ilmiy, falsafiy, tarixiy, badiiy asarlarda ham uchratish mumkin. Ba‘zan asar boshidan oxirigacha hikmatli so‘zlardan iborat bo‘lishi mumkin (Forobiy). Alisher Navoiyning ayrim asarlari hikmatli so‘zlarga boy (“Nazm ul-javohir”, “Arba’in”, “Mahbub ul-qulub” va boshqalar). Sharq xalqlari adabiyotida, jumladan, o‘zbek adabiyotida

hikmatli soʻzlarning aksariyati nasihat va tanbeh tarzida uchraydi.

XULOSA. Yuqoridagi aforizmlarni oʻrganish yoshlarga nasihat, yoʻl-yoʻriq yoki maslahat, hayotiy xulosalar olish imkonini beradi. Umuman olganda, har bir hikmatli soʻz xalq donishmandligi ifodasi, koʻp yillik hayotiy tajribaning umumlashmasidir. Hikmatli soʻzlarning tilda koʻrinishi ularni yaratgan xalqning tarixi bilan belgilanadi. Koʻpgina aforizmlar qadim zamonlarda yaratilgan va hozirgacha ularni yaratuvchisi boʻlgan odamlar bilan yashaydi. Aforizmlar mashhur boʻlib, avloddan-avlodga oʻtib, asrlar davomida yashaydi. Ilmiy izlanishlar jarayonida koʻpchilik aforizmlar bir vaqtning oʻzida ikkita maʼnoni: toʻgʻridan-toʻgʻri va koʻchma maʼnoni oʻz ichiga olishini ham aniqladik, shuning uchun biz baʼzan bir qarashdayoq aforizmlarni tushunishga qiynalib qolamiz. Asosan, aforizmlarning majoziy maʼnosi yoki koʻzda tutilgan maʼnosi odatda metafora, metonimiya, giperbola, oʻxshatish yoki metafora kabi qimmat vositalar orqali yetkaziladi. Aforizm kelajak avlod uchun xazinadir. Kim bu aforizmlarni oʻqib tushunsa, har tomonlama mukammal boʻladi.

ADABIYOTLAR ROʻYXATI:

1. Azamatov. M. Hikmatlar xazinasi. Toshkent. 1977.

2. Oʻzbek tilining izohli lugʻati. 2 tomlik. 2-tom. Moskva, Русский язык nashriyoti. 1981. Oʻzbek xalq ertaklari. Sehrli soʻz. Navroʻz. Toshkent. 2017.
3. I.I. Akramov. –2022. —The aphorism and the aphoristic style of communicationl. Центр научных публикаций.
4. Uralova, Oysuluv Poyon qizi. Lexico-semantic features of the proverbs by the names of beverages and vegetables in English, Russian and Uzbek languages. *Theoretical & Applied Science. Учредители: Теоретическая и прикладная наука* 12 (2021): 1165-1169.
5. Uralova, Oysuluv. Semantic and mental analysis of english and uzbek proverbs with zoonym components. *World Bulletin of Social Sciences* 31 (2024): 59-62.
6. Uralova, Oysuluv. Ingliz va oʻzbek tillarida zooleksemali maqollar strukturasi. *UzMU xabarлари* 1.1.2. 1 (2024): 343-346.
7. Uralova, Oysuluv. The term “Zoonym” and its content in english. *Academia Repository* 5.5 (2024): 75-83.
8. Курбанбаева, М. (2023). Влияние современного жаргонизма на изучение русского литературного языка иноязычной молодежью. *Tamaddun nuri jurnali*, 4(43), 52-55.
9. Курбанбаева, М. (2023). Пословицы и поговорки со схожим значением в русском и узбекском языках и общность народной мудрости. *Tamaddun nuri jurnali*, 4(43), 15-18.

